

Θεολογικά στοιχεία ΣΤΙΣ ΚΑΤΑΒΑΣΙΕΣ του Πάσχα

● Του Στυλιανού Γερασίμου
Θεολόγου – Μουσικού

Οι Καταβασίες της Αναστάσεως, που είναι έργο του αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού, αποτελούν θεολογικό αριστούργημα της ορθοδόξου λατρείας και συνεπαίρνουν αυτούς, που η ζωή τους διακατέχεται από φιλοκαλικά στοιχεία. Αυτό όμως, που ιδιαίτερα συγκλονίζει, είναι ο πανηγυρικός τετράσημος ρυθμός και ο πρώτος ήχος, ο οποίος υποβάλλει στη λειτουργική και λατρευτική ατμόσφαιρα την κατάνυξη και τη χαρά της Αναστάσεως.

Επίσης ο Δαμασκηνός, συνθέτοντας τα τροπάρια των Καταβασιών, ακολουθεί πιστά τον Γραμματικό Θεοδόσιο, κατά τον οποίο τα τροπάρια, που θα ακολουθήσουν τους ειρμούς, πρέπει να είναι “ίσοσυλλαβούντα καὶ ὁμοτονούντα” προς αυτούς. Δηλαδή βάση είναι πάντοτε ο τόνος και το μέλος. Ο Δαμασκηνός εμπνέεται στις Καταβασίες της Αναστάσεως από τους λόγους του Γρηγορίου Ναζιανζηνού “Εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα”. Οι Καταβασίες του Πάσχα ψάλλονται από την Κυριακή του Πάσχα μέχρι το Σάββατο της Ε΄ Εβδομάδος, δηλαδή το Σάββατο πριν από την Κυριακή του Τυφλού, οπότε έχουμε την απόδοση της εορτής του Πάσχα. Οι λέξεις “Αναστάσεως ἡμέρα λαμπρυνθῶμεν”, με τις οποίες αρχίζει ο υμνωδός, δηλώνουν ότι η ημέρα της Αναστάσεως του Κυρίου είναι η πηγή της χαράς, που συνιστά και την κορυφαία εορτή του χριστιανικού Πάσχα, “Πάσχα Κυρίου Πάσχα”.

Οι Χριστιανοί, ο νέος Ισραήλ, πίνουμε πλέον το “καινόν πόμα”, που αναβλύζει από κάποιο σκληρό και άγιο βράχο, αλλά και από τον τάφο του Χριστού, που είναι πηγή αφθαρσίας. Και βέβαια αυτό το “καινόν πόμα” είναι το αίμα του Χριστού. Η παρούσα Καταβασία, που είναι ο ειρμός της γ΄ ωδής, τελειώνει με τη φράση “ἐν ᾧ στερεούμεθα”. Ο Χριστός και η Ανάστασή Του αποτελούν το θεμέλιο της χριστιανικής πίστεως.

Στην δ΄ ωδή ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός παίρνει αφορμή από την Προφήτη Αββακούμ. Ακολουθώντας τον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο, εφαρμόζει τα λόγια του Προφήτη στην Ανάσταση του Κυρίου, που είναι γεγονός της θείας Παντοδυναμίας.

Στην ε΄ ωδή ο υμνωδός χρησιμοποιεί το ρήμα ορθρίζω, με την έκφραση “Ὁρθρου βαθέος”, για να τονίσει την Ανάσταση, αλλά και τη μετάβαση των Μυροφόρων γυναικών στο μνήμα του Κυρίου. Όπως οι Μυροφόρες, έτσι και εμείς εγειρόμαστε κατά τη διάρκεια της νύχτας, για να γιορτάσουμε την Ανάσταση του Κυρίου. Αντί για τα μύρα

των αφοσιωμένων μαθητριών, οι Χριστιανοί προσφέρουμε στον αναστημένο Ιησού τον ύμνο των χειλέων μας. Και “ανατέλλοντας” ο Ιησούς “εκ τάφου”, χαρίζει σε όλους την αιώνια ζωή.

Είναι γνωστή η περιπέτεια του Ιωνά, όπως επίσης και ο ευχαριστήριο ύμνος, που “εκ της κοιλάδας του κήτους” απηύθυνε στον Θεό, για να σωθή. Αυτή η προσευχή απετέλεσε την στ΄ ωδή της Εκκλησίας.

Όπως ο Ιωνάς, έτσι και ο Χριστός μετά τον σταυρικό Του θάνατο “κατήλθεν ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς”. Το νεκρό σώμα Του στον τάφο και η αθάνατη ψυχή Του στον Άδη. Με την κάθοδό Του αυτή ο Κύριος νίκησε τον Άδη και άνοιξε τις πύλες του και ελευθέρωσε τους δεσμίους.

Στην ζ΄ ωδή ο Κύριος, που διεφύλαξε αβλαβείς τους τρεις Παιδες, αφού ενηθρόπησε, υφίσταται ως θνητός, παθήματα, και μάλιστα σταυρικό θάνατο. Δια μέσου των παθημάτων Του, αλλά και της Αναστάσεώς Του, που ακολούθησε, ανακαινίζει τη φθαρτή ανθρώπινη φύση, που προσέλαβε, και την ενδύει με την ευπρέπεια της αφθαρσίας.

Επίσης η ημέρα της Αναστάσεως του Κυρίου είναι η “κλιτῆ καὶ ἁγία ἡμέρα”. Σύμφωνα με τον άγιο Νικόδημο η Κυριακή του Πάσχα λέγεται έτσι για δυο λόγους: α) γιατί είναι ογδόη και β) γιατί είναι η ημέρα του Πάσχα. Ονομάζεται όμως και “μία τῶν Σαββάτων”, γιατί είναι η πρώτη ημέρα. Τους χαρακτηρισμούς “βασιλῆς καὶ κυρία” και “εορτῶν εορτῆ καὶ πανηγυρις πανηγύρεων” ο υμνογράφος λαμβάνει από τον άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο, για να εκφράσει τη μοναδικότητα και την υπεροχή της λαμπροφόρου ημέρας του Πάσχα σε σύγκριση με τις άλλες χριστιανικές πανηγύρεις.

Πηγή, από την οποία εμπνέεται ο υμνογράφος στην θ΄ ωδή, είναι τα όσα λέει ο Ησαΐας για την τελική δόξα της Ιερουσαλήμ: “Φωτίζου, φωτίζου ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, ἦκει γὰρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ανατέταλκεν”.

Η “νέα Ιερουσαλήμ”, σύμφωνα με τον υμνογράφο, είναι η Εκκλησία του Χριστού. Ο διπλασιασμός του ρήματος “φωτίζου” γίνεται, για να διατρανωθή η βεβαιότητα του αναστασίμου γεγονότος. Και φυσικά η δόξα, που ανατέλλει στην Εκκλησία, είναι ο Ἰδιος ο Ιησούς Χριστός. Η ωδή κλείνει με μια προτροπή του μελωδού στη Θεοτόκο, με την οποία την παροτρύνει να χαίρεται και αυτή για την Ανάσταση του Υιού της, γιατί πρώτη Αυτή υπέστη την οδύνη και τη θλίψη για τον σταυρικό θάνατό Του. ■